

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรบูรณ์) อำเภอเขาชัยภูมิ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

- 2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- 2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.4 แนวคิดสมุนไพร
- 2.5 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (Cultural Ecology Theory)

ผู้นำทางทฤษฎีคือ จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) ได้รับการศึกษาทางโบราณคดีเป็นครั้งแรก และหันมาสนใจทำงานด้านชาติพันธุ์วรรณา จากพื้นฐานทางโบราณคดีทำให้สจ๊วตสนใจศึกษาความสนใจของสภาพแวดล้อมในการพัฒนาวัฒนธรรม สจ๊วตเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear Evolution) สจ๊วตกล่าวถึงความคล้ายคลึงกันทางประวัติศาสตร์ ผลกระทบของจุดกำเนิดอารยธรรม ในหุบเขาที่ราบลุ่มแม่น้ำล้อมรอบด้วยดินแดนหลังเมืองท่าที่แห้งแล้งสจ๊วตเชื่อว่าสภาพแวดล้อมจะกำหนดลักษณะทางนิเวศวิทยาที่ดี และสนใจวิวัฒนาการ ด้วยผลงานดังกล่าวทำให้สจ๊วตได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

จูเลียน สจ๊วต (Julian Steward) เป็นนักมานุษยวิทยาผู้สนใจศึกษาทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรม สจ๊วตเห็นว่าการอธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ศึกษาได้จากการปรับตัวของสังคมในสภาพแวดล้อมนั้น ข้อสมมติฐานสำคัญคือสภาพแวดล้อมอาจจะมีอิทธิพลหรือไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมก็เป็นได้ ความมุ่งหวังของสจ๊วตเพื่อหาคำตอบมาแก้ปัญหาวิธีศึกษาวิจัยวัฒนธรรม โดยการสำรวจเก็บข้อมูลจนนำมาพิสูจน์แนวความคิดสำคัญได้ สจ๊วตเห็นว่าควรศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมแยกออกจากนิเวศวิทยาชีวภาพ (Biological Ecology) และนิเวศวิทยากายภาพ (Physical Ecology)

สำหรับนิเวศวิทยาชีวภาพเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์กับสภาพแวดล้อมที่มีชีวิตทั้งหลาย ส่วนนิเวศวิทยากายภาพศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์กับสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตทั้งหมด ในขณะที่นิเวศวิทยาวัฒนธรรมศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเท่านั้น

สจิวัดให้ความสนใจศึกษาวิวัฒนาการวัฒนธรรมมากกว่าสนใจศึกษาวัฒนธรรมส่วนรวม โดยทั่วไป โดยให้ความสำคัญในการศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลของประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ที่สรุปผลการศึกษาได้ว่า ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมมีอิทธิพลในการพัฒนาคุณภาพเกณฑ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมด้วย

ในช่วง 1930 งานด้านนิเวศวิทยาวัฒนธรรมได้รับการพัฒนาในแง่มุมหลาย ๆ เป็นการโต้ตอบกับแนวความคิดที่ว่า วัฒนธรรมมีลักษณะรวมของทุกสิ่งทุกอย่าง Steward นั้นไม่สนใจหน้าที่และประโยชน์ของสถาบัน และให้ความสำคัญน้อยที่สุดหรือสนใจบ้างบางครั้ง จุดสนใจของ Steward อยู่ที่การศึกษาเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน

สำหรับการศึกษาวิจัยนั้น Steward ได้เสนอระเบียบวิธีวิจัยนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างระเบียบวิธีวิจัยตามทฤษฎีหน้าที่ที่นิยม และการวิจัยตามแบบสังคมศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

ประการแรก เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวัฒนธรรม

ประการที่สอง เพื่อศึกษาระบบวัฒนธรรมของสังคมส่วนรวมทั้งหมด โดยไม่เน้นศึกษาปัจเจกบุคคลในระบบวัฒนธรรม

ประการที่สาม เพื่อศึกษาการปรับตัวของวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมนั้น

ประการที่สี่ เพื่อศึกษาระบบวัฒนธรรมในฐานะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดความสัมพันธ์ และประการสุดท้ายนิเวศวิทยาวัฒนธรรมพยายามชักนำให้มนุษย์หันไปสนใจความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับองค์ประกอบวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุปแล้ว นิเวศวิทยาวัฒนธรรมตามที่เสนอของ Steward เป็นความพยายามศึกษาและวิเคราะห์ถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ ระหว่างสภาพแวดล้อมกับเทคโนโลยีทางการผลิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

2. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับพฤติกรรมของมนุษย์ และ

3. ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีต่อวัฒนธรรม

นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เป็นแนวคิดทางมานุษยวิทยาแนวหนึ่งที่น่าสนใจในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยเน้นถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมว่าเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม จูเลียน สจิวัด (Julian Steward) นักมานุษยวิทยาอเมริกัน ได้อธิบายแนวความคิดแบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่า เป็นการศึกษาระบบการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิด

จากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคมแนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมโดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคมและลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรม

สจ๊วตมองวัฒนธรรมว่าเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาระบบมานุษยวิทยาจึงมีอยู่ว่า วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และมนุษย์มีวิธีการอย่างไรในการใช้เทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมออกจากความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในสังคมดั้งเดิม (Primitive Societies) มนุษย์มีวิธีการผลิตแบบล่าสัตว์และเก็บหาอาหาร โดยปกติแล้วผู้หญิงจะเป็นผู้เก็บหาอาหารและผู้ชายเป็นออกล่าสัตว์ การแบ่งแยกงานในลักษณะเช่นนี้ได้เป็นเพราะผู้ชายมีร่างกายแข็งแรงกว่า แต่เป็นเพราะผู้หญิงต้องใช้เวลาดูแลลูก ในขณะที่ผู้ชายสามารถเดินทางไกลและจากบ้านไปได้เป็นระยะเวลาสั้น

ตามที่เสนอของสจ๊วต มนุษย์เป็นสัตว์มีเหตุผลและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมวางอยู่บนรากฐานของเหตุผล แต่เป็นเพราะว่าสภาพการณ์และสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกันออกไป ตัวอย่างของวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานของการปรับตัว การแก้ปัญหาและมีวิวัฒนาการแตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมของกลุ่มที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้ทะเล ย่อมมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือล่าสัตว์จากทะเลสำหรับการยังชีพประเภทเบ็ด แห อวน ฉมวก เรือ และมีการพัฒนาสั่งสมความรู้เกี่ยวกับการเดินทะเลและการจับปลา ในขณะที่เดียวกันชนกลุ่มหนึ่งที่ตั้งรกรากอยู่ในเขตป่าดงดิบ อาจมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเพื่อใช้ในการยังชีพแตกต่างกันออกไป เช่น หอก ธนู เพื่อใช้ในการล่าสัตว์และหาอาหาร กลุ่มชนทั้งสองกลุ่มนี้ย่อมต้องมีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน

สจ๊วตปฏิเสธแนวความคิดแบบวิวัฒนาการเส้นตรงของนักทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมของทุกเผ่าพันธุ์จะมีวิวัฒนาการเป็นเส้นตรงผ่านขั้นตอนต่าง ๆ เหมือนกันหมด สจ๊วตแย้งว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้หลายสาย (Multilinear Evolution) และแต่ละสายย่อมมีความแตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เทคโนโลยีและโครงสร้างสังคมเป็นหลัก

อาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดแบบวิวัฒนาการหลายสายนี้เป็นแนวความคิดใหม่ซึ่งพัฒนามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการรุ่นเก่า แนวความคิดนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมว่ามีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำ มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีศักยภาพในการเปลี่ยนหรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดถอยลง หากแต่รูปแบบและลักษณะทางวัฒนธรรม ประสบการณ์และความ

เคยชินในอดีต ตลอดจนวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะยังคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

สัจจัตย่ว่าสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีรูปแบบที่หลากหลายเพราะเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมต่างกันและไม่ได้ถูกสิ่งแวดล้อมจำกัดอยู่เพียงระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้นมันจะวิวัฒนาการไปได้ในระดับที่สูงกว่า ดีกว่าโดยการสนับสนุนจากสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าด้วยแนวคิดของสัจจัตยในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อมเป็นการขยายตัวในเรื่องความคิดของนิเวศวิทยา สัจจัตยเชื่อว่าแนวคิดด้านนิเวศวิทยาจะเป็นอิสระจากการควบคุมจากสิ่งแวดล้อม (นิยพรธณ วรณศิริ.2540 หน้า 125)

แนวความคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรมที่กล่าวมานั้นสามารถสรุปได้ว่าพื้นฐานแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือ การวิเคราะห์ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

กล่าวโดยสรุป นิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ทฤษฎีนี้อธิบายว่ามนุษย์ในวัฒนธรรมต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ปัจจุบันในการดำเนินการแก้ไขปัญหาป่าไม้ ทั้งรัฐและเอกชนต่างพยายามแสวงหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด ทุกฝ่ายต่างให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวยิ่งขึ้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้นำแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมมาใช้เป็นกรอบแนวคิด เพื่ออธิบายคุณลักษณะของประชาชนและองค์กรในท้องถิ่นที่เข้าร่วมในการบริหารและจัดการป่าชุมชนของตนเอง เพื่อให้ทราบถึงความหมาย องค์ประกอบ และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ก่อนที่จะนำไปเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

เสนห์ (2527) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าที่แท้จริงนั้นคือการที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง ครอบงำ บังคับให้ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดแจงใช้ ควบคุม ระดมทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชน มาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม เป็นการพัฒนาระบบการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเชื่อมั่นเพื่อเป้าหมายแห่งการพึ่งตนเองได้ในที่สุด สอดคล้องกับ ทวีทอง (2527 หน้า 1-2) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ

และสังคม โดยได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบการตัดสินใจการกำหนดชีวิต อย่างเป็นตัวของตัวเอง

สิทธิชัย (2535) เห็นว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริง จะต้องไม่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชน เข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบเป้าหมายของงาน ” และ “กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบและมีบทบาทอย่างเต็มที่ ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างแท้จริงจะต้องหมายถึง การมอบอธิปไตยขั้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชนการพยายามจัดตั้งและพัฒนา องค์การของประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของตนเองเป็นสำคัญ

ไพรัตน์ (2527 หน้า 6) กล่าวว่า ความต้องการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามี มาแต่โบราณ ตั้งแต่มนุษย์อยู่ร่วมกัน หรืออีกนัยหนึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับที่มีการอยู่ร่วมกัน ของมนุษย์ชาติจะแตกต่างกันแต่ในรูปแบบและวิธีการเท่านั้น การเข้าร่วมพัฒนาอาจทำโดยบังคับ โดย สัมครใจ โดยความจำเป็น การเข้าร่วมอาจเกิดจากการชักนำของผู้นำชุมชนหัวหน้าเผ่า หัวหน้า หมู่บ้าน ข้าราชการผู้มีอำนาจหน้าที่ หรือแม้กระทั่งรัฐบาล หรือองค์กรเอกชน การเข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรม อาจทำในระยะสั้นระยะยาวต่อเนื่อง อาจกระทำตามนโยบายที่กำหนดหรือทำตามความ จำเป็นที่อยู่ร่วมกันในชุมชนที่ต้องช่วยกันเพื่อความอยู่รอดและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ทำนอง (2551) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การทำงาน ร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อ และความยึดมั่นของแต่ละ บุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับกาลเวลาแต่ละยุคแต่ละสมัยอีกด้วย การมี ส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (Teamwork) ที่มีประสิทธิภาพ ในการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์และอุปสรรคตมมาก ยิ่งขึ้น เพื่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา

รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ตามแนวคิดของ World Health Organization อ้างโดย อนงค์ (2535 หน้า 42) กล่าวว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผลและการตัดสินใจ
2. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ และการ บริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร การควบคุมการเงิน และการ บริหาร
3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนมีความสามารถนำเอากิจกรรมมาใช้ประโยชน์ได้ เป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งพาตนเอง และการควบคุมทางสังคม

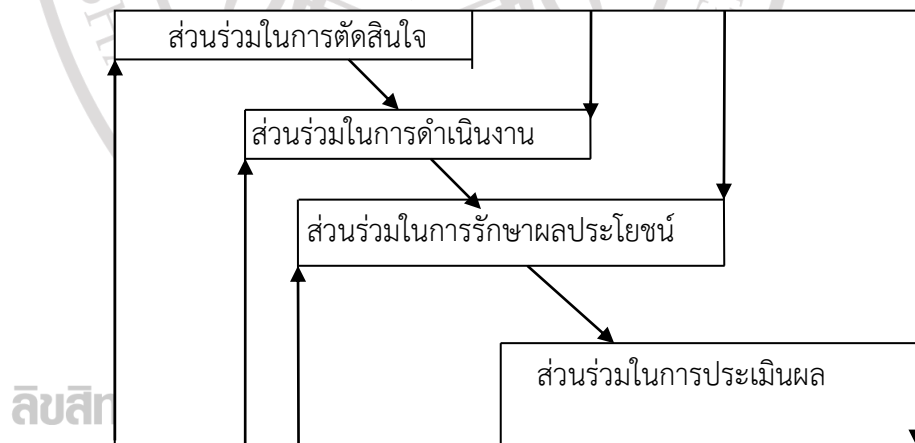
4. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining benefits) ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากันองค์การสหประชาชาติ (1981) อ้างโดย อนงค์ (2535 หน้า 43) ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) เป็นการอาสาสมัครหรือรวมตัวกันเอง
2. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการ ความเห็นชอบ หรือการสนับสนุนโดยรัฐบาล
3. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coerced) เป็นการเข้าร่วมภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่รัฐหรือโดยการบังคับโดยตรง

Cohen และ Uphoff (1977 หน้า 7-9) อ้างโดย รัชนก (2549 หน้า 13) ได้แบ่งระดับขั้นของการมีส่วนร่วมมี 4 ระดับ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

เพื่อช่วยให้เข้าใจระดับขั้นของการมีส่วนร่วมได้ง่ายขึ้น จึงขอนำเสนอวงจรของการมีส่วนร่วมในภาพต่อไปนี้



ภาพที่ 2.1 แสดงวงจรการมีส่วนร่วม

ที่มา : Cohen และ Uphoff (1977 หน้า 7-9) อ้างใน รัชนก (2549 หน้า 13)

2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

2. หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ

3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ 5 ส่วน ดังนี้

1) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคง ความยั่งยืนของการพัฒนา

2) คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กันดังนี้

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

(3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

(1) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

(2) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

4. เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความสามัคคี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี



ภาพที่ 2.2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามห่วง สองเงื่อนไข

(ที่มา : <https://money.kapook.com/view158996.html>)

3 ห่วง คือทางสายกลาง ประกอบไปด้วย ดังนี้

ห่วงที่ 1 คือ พอประมาณ หมายถึง พอประมาณในทุกอย่าง ความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปโดยต้องไม่เบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่นให้เดือดร้อน

ห่วงที่ 2 คือ มีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

ห่วงที่ 3 คือ มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านการต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่ โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ในขณะที่แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรอย่างเป็นขั้นต่อนั้น เป็นตัวอย่างการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในทางปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมเฉพาะในพื้นที่ที่เหมาะสม ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ อาจเปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีอยู่ 2 แบบ คือ แบบพื้นฐานกับแบบก้าวหน้า ได้แก่ ความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะเกษตรกร เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า มีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าวจากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ จะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่นๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็น

ค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว อย่างไรก็ตาม แม้กระทั่งในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสม ความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกัน ในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัว หรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียง ขึ้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้ว ก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ซึ่งจะสามารถทำให้ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง ความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น บริษัทขนาดใหญ่ ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็ประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงกลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ ในที่สุด5. การสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เสนอให้ริเริ่มการสร้างขบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสานต่อความคิดและเชื่อมโยงการขยายผลที่เกิดจากการนำหลักปรัชญาฯ ไปใช้อย่างหลากหลาย รวมทั้งเพื่อจุดประกายให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับ และการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติในทุกภาคส่วนของสังคมอย่างจริงจัง

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระองค์ นับตั้งแต่ปี 2517 เป็นต้นมา จะพบว่าพระองค์ท่านได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และทรงเตือนสติประชาชนคนไทยไม่ให้ประมาท ตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิตซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้กันภายใต้ชื่อว่า เศรษฐกิจพอเพียง สศช. จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่างๆ มาร่วมกันกลั่นกรองพระราชดำรัสฯ สรุปลเป็นนิยาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำทางในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับมีความเข้าใจและนำไปประกอบการดำเนินชีวิต การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ ให้มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เป็นกรอบความคิด เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคน

ไทยในทุกภาคส่วน วัตถุประสงค์ของการขับเคลื่อน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักปรัชญาฯ ไปประยุกต์ให้ได้อย่างเหมาะสม และปลูกฝังปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการดำรงชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเสริมพลังให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาไปได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างฐานรากทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งรักษาความสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเท่าทันและนำไปสู่ความอยู่เย็น เป็นสุขของประชาชนชาวไทย การขับเคลื่อนจะเป็นลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน แบ่งเป็น 2 เครือข่ายสนับสนุนตามกลุ่มเป้าหมายเบื้องต้น ได้แก่

- 1) เครือข่ายด้านประชาสังคมและชุมชน
- 2) เครือข่ายธุรกิจเอกชน

นอกจากนี้แล้วยังมีเครือข่ายสนับสนุนที่ร่วมมือกันทำงานตามภารกิจ 3 ด้าน ได้แก่

- 1) เครือข่ายพัฒนาวิชาการและส่งเสริมการศึกษาวิจัย
- 2) เครือข่ายสร้างกระบวนการเรียนรู้
- 3) เครือข่ายสร้างความเข้าใจและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

ทั้งนี้แกนกลางขับเคลื่อนมี 3 ระดับ ได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงใน สศช. ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติงานในการดำเนินงานการขับเคลื่อนจะเป็นในลักษณะเครือข่ายและระดมพลังจากทุกภาคส่วน โดยมีแกนกลางขับเคลื่อน 3 ระดับ ได้แก่ คณะที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง และกลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียงใน สศช. ซึ่งจะเป็นหน่วยปฏิบัติในการดำเนินงาน และจะทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายผลการดำเนินงาน เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษาครบรอบ 80 พรรษา ในเดือนธันวาคม 2550 เข้าถึงเมื่อ 21 ส.ค. 2560 <http://www.dgr.go.th/transparent/pdf/eco.pdf>

สรุปเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชน โดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ได้แก่ ความมีเหตุผล คือ ตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผลและพิจารณาด้วยความรอบคอบความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัด และไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นการมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตการมีความรู้ คือ นำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิตการมีคุณธรรม ได้แก่ มีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสมุนไพรจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ชุมชนสามารถนำมาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์กับตนเองและครอบครัว นับได้

ว่าเป็นภูมิคุ้มกันอย่างหนึ่งที่สามารถลดรอยจ่ายได้โดยไม่พึ่งหรืออิงกับระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน มากจนเกินไป

2.4 แนวคิดสมุนไพร

พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา ซึ่งหาได้ตามพื้นเมืองเครื่องเทศ ยาสมุนไพร หมายถึง ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์หรือแร่ซึ่งยังมิได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ มนุษย์รู้จักนำพืชมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่สมัยตั้งด้าบรรพ์ ด้วยการใช้เป็นอาหาร เป็นเชื้อเพลิง เป็นที่อยู่อาศัย และเป็นยารักษาโรค ยาสมุนไพรนั้นมีการใช้กันอย่างกว้างขวางในทุกคร้วเรือนมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ปัจจุบันสมุนไพรก็ยังเป็นพืชที่มีคุณค่าทั้งทางยาและทางเศรษฐกิจที่ประชาชนชาวไทยยังให้ความนิยมอยู่และใช้ในการปรุงยาแผนโบราณอย่างกว้างขวาง ยาสมุนไพรมีการเตรียมยากที่ยุงยาก ต้องมีความรู้ทางพฤกษศาสตร์เป็นอย่างดี สมุนไพรกำเนิดจากธรรมชาติและมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ในทางสุขภาพอันหมายถึงทางด้านส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค นอกจากนี้มีคุณค่าทางด้านสุขภาพแล้ว สมุนไพรยังมีคุณค่าด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหมายและความสำคัญของพืชสมุนไพร

พืชสมุนไพร (Medicinal Plants) หมายถึงพืชที่นำมาใช้เป็นยารักษาโรคได้ เช่น บัวบก (*Cantella asiatica*) ใช้แก้ไข้หวัด ใช้แก้ร้อนใน แก้ใช้รักษาแผล ฟกช้ำ สมุนไพรกำเนิดจากธรรมชาติและมีความสำคัญต่อชีวิต มนุษย์ ในทางสุขภาพอันหมายถึงทางด้านส่งเสริมสุขภาพและการรักษาโรค นอกจากนี้มีคุณค่าทางด้านสุขภาพแล้ว สมุนไพรยังมีคุณค่าด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดจนคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

5.1. ความสำคัญของพืชสมุนไพร

5.1.1. ใช้ในการทำยา

5.1.2. ใช้เป็นวัตถุดิบเบื้องต้นในการสกัดสารเคมีต่าง ๆ เพื่อใช้ในการผลิตยาแผน

โบราณต่อไป

5.1.3. ใช้ในการปรุงแต่งรส กลิ่น สี ของอาหาร

5.1.4. ใช้เป็นอาหาร

5.1.5 ใช้ในอุตสาหกรรมต่างๆ ของ เครื่องดื่ม เครื่องสำอางและอาหาร

5.2. ข้อดีของสมุนไพร

5.2.1. เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว

5.2.2. มีความปลอดภัยในการใช้ เนื่องจากสมุนไพรส่วนมากมีฤทธิ์อ่อนไม่ค้อมีพิษ

มีภัย

5.2.3. ประหยัด ราคาถูก

5.2.4 เหมาะสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกลทุรกันดาร

5.2.5 ไม่ต้องกลัวปัญหาการขาดแคลนยา

5.3. ข้อเสียของสมุนไพร

- 5.3.1. เป็นการยากที่จะเลือกใช้พืชสมุนไพรให้ถูกชนิด
- 5.3.2. เป็นการยากที่จะเลือกใช้สมุนไพรให้ถูกขนาด ถูกสัดส่วน
- 5.3.3. การเตรียมยาก่อนข้างยุ่งยาก
- 5.3.4. เห็นผลในการรักษาช้า

6. พืชสมุนไพรบางชนิดอาจจะก่อให้เกิดผลข้างเคียงต่อผู้ใช้

- 6.1. ข้อควรระวังในการใช้ยาสมุนไพร
- 6.2. อย่าใช้ยาที่ขึ้นราและมีสภาพแก่จนเสื่อมคุณภาพ
- 6.3. ใช้ยาให้ตรงกับโรคและให้ใช้ในปริมาณเพียงพอกับอาการของโรค
- 6.4. ระวังอย่าให้มีพืชชนิดอื่นหรือวัตถุดิบอื่นปะปน
- 6.5. การใช้ยาสมุนไพรบางชนิดควรงดอาหารที่มันจัดและมีรสจัดทุกชนิด ยางจึงจะมี

ประสิทธิภาพดี

7. แนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสมุนไพรมาใช้

- 7.1. เป็นสมุนไพรที่รู้จักกันเป็นส่วนใหญ่
- 7.2. มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์รับรองการใช้
- 7.3. คำนึงถึงการใช้จะหาเมล็ดหรือกิ่งพันธุ์ได้ง่าย
- 7.4. เป็นสมุนไพรที่นำมาใช้ได้ง่าย

8. การแปรสภาพและเก็บรักษาพืชสมุนไพร

ยาสมุนไพรโดยทั่วไปมีทั้งการนำมาใช้สดๆ หรือตากให้แห้งการใช้สดนั้นมีข้อดีที่สะดวก ใช้ง่าย การรักษาของยาสมุนไพรไม่คงที่ บางครั้งฤทธิ์ดี บางครั้งฤทธิ์ไม่ดี ยาสมุนไพรส่วนมากนิยมใช้แบบแห้ง คุณภาพของยาที่เก็บสมุนไพรที่ต้องการตามฤดูกาล แล้วนำมาแปรสภาพโดยผ่านกระบวนการที่เหมาะสม กระบวนการแปรสภาพยาสมุนไพรที่เหมาะสมนั้น นำส่วนที่ใช้เป็นยามาคัดเลือก การล้าง การตัดเป็นชิ้นที่เหมาะสม เก็บรักษา วิธีการแปรสภาพยาสมุนไพรนั้นจะพบมากในอาหารไทย

8.1 ประเภทของสมุนไพรไทย

8.1.1. สมุนไพรที่ใช้ ราก ซึ่งรากจะมีหน้าที่สะสมและดูดซึมอาหารมาเลี้ยงบำรุงต้นพืช ลักษณะของรากมี ทั้งรากแท้และรากฝอย การสังเกตรากนั้นควรดูทั้งรากสดและรากแห้ง ลักษณะภายนอกของราก ความเปราะของเนื้อราก สี กลิ่น รสของราก การที่จะจำแนกรากสมุนไพรต้องใช้ความชำนาญ พืชสมุนไพรทั่วไปเราจะสังเกตอย่างคร่าวๆ และจดจำไว้แต่ถ้าสมุนไพรที่ใช้รากมาทำยาจำเป็นต้องสังเกตอย่างละเอียด เพื่อที่จะไม่เก็บสมุนไพรผิดต้นไปรักษาโรค สมุนไพรส่วน ที่ใช้ ราก เช่น กระชาย แก้วอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ ปลาไหลเผือก แก้วไข่ มะละกอ ใช้ขับปัสสาวะ เป็นต้น

หลักการทั่วไปในการเก็บสมุนไพร ประเภทรากหรือหัว เก็บในช่วงที่พืชหยุดเจริญเติบโต ใบ ดอกร่วงหมด หรือในช่วงต้นฤดูหนาวถึงปลายฤดูร้อน เพราะช่วงนี้ ราก หัว มีการสะสมปริมาณของตัวยาไว้ ค่อนข้างสูง วิธีการเก็บใช้วิธีการชุดอย่างระมัดระวัง เช่น กระชาย กระเทียม ข่า เป็นต้น

8.1.2. สมุนไพรที่ใช้ ลำต้น เป็นโครงสร้างที่สำคัญของพืช ปกติเกิดบนดินหรือมีบางส่วนอยู่ใต้ดินจะประกอบด้วยตา ข้อ และปล้อง ซึ่งจะ แบ่งตามลักษณะภายนอก เช่น ประเภทไม้ยืนต้นไม้พุ่ม ประเภทหญ้า ประเภทไม้เลื้อย เป็นต้น การสังเกตลำต้น ดูว่าลำต้นของพืชมีลักษณะเป็นอย่างไร ลักษณะตา ข้อ และปล้อง เป็นอย่างไร แตกต่างจากลำต้นของ ต้นพืชอื่นอย่างไร สมุนไพรส่วนที่ใช้ลำต้นเป็นยาเช่น อ้อยแดง ใช้แก้อาการขัดเบา ซึ่งช้ำชาลีบระเพ็ด ใช้แก้ไข้ เป็นต้น

หลักการทั่วไปในการเก็บสมุนไพร ประเภทเปลือกต้นและเปลือกราก เปลือกต้นโดยมากเก็บระหว่างช่วงฤดูร้อน ต่อกับฤดูฝน ปริมาณยาในพืชสูง และลอกออกง่าย สำหรับการลอกเปลือกต้นนั้นอย่าลอกออกทั้งรอบต้น เพราะจะทำให้พืชตายได้ ทางที่ดีควรลอก จากส่วนกิ่งหรือ แขนงย่อยไม่ควรลอกออกจากลำต้นใหญ่ของต้นไม้ ส่วนเปลือกรากเก็บในช่วงต้น ฤดูฝนเหมาะที่สุด

8.1.3. สมุนไพรที่ใช้ ใบ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของพืช สังเกตรูปร่างของใบ ปลาย ริมเส้นและเนื้อของใบ อย่างละเอียด และอาจเปรียบเทียบลักษณะของใบที่คล้ายคลึงกัน จะทำให้จำแนกใบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สมุนไพรที่ใช้ใบเป็นยา เช่น กระเพรา ใช้ได้ทั้งใบสดหรือใบแห้งแก้ปวดท้อง ท้องขึ้น จุกเสียด ชี้เหล็ก รักษาอาการท้องผูก ใบชุมเห็ดเทศ ขี้หรือ ตำในครก ให้ละเอียดเติมน้ำเล็กน้อย ใช้รักษาโรคกลากได้

หลักการทั่วไปในการเก็บสมุนไพร ประเภทใบ เก็บทั้งต้น ควรเก็บในช่วงที่พืชเจริญเติบโตมากที่สุด หรือในช่วงที่ดอกตูม เริ่มบาน หรืออาจเก็บ ในช่วงที่ดอกบาน ผลยังไม่สุกก็ได้ วิธีเก็บใช้เด็ด เช่น กระเพรา ขลุ่ ฝรั่ง ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น

8.1.4. สมุนไพรที่ใช้ ดอก ส่วนประกอบของดอกมีความแตกต่างกัน สังเกตลักษณะอย่างละเอียด เช่น กลีบดอกจำนวนมากกลีบดอก การ เรียงตัวของกลีบดอก รูปร่างของกลีบดอก สีกลีบ เป็นต้น ส่วนของดอกที่ใช้เป็นยา เช่น กานพลู น้ำมันหอมระเหย ในดอกกานพลู มีฤทธิ์ขับลมฆ่าเชื้อแบคทีเรีย ฤทธิ์ขับพยาธิ ดีปลี แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นต้น

9. หลักการทั่วไปในการเก็บสมุนไพร ประเภทดอก เก็บในช่วงดอกเริ่มบาน แต่บางอย่างเก็บในช่วงดอกตูม เช่น กานพลู เป็นต้น

9.1 สมุนไพรที่ใช้ ผล ผลที่เป็นยา เช่น มะเกลือ ดีปลี มะแว้งต้น กระวาน เป็นต้น สังเกตลักษณะ ผลทั้งภายนอกและภายใน นอกจาก ผลไม้เมล็ดภายในผลยังอาจเป็นยาได้อีก เช่น สะแก พักทอง ฉะนั้นในการสังเกตลักษณะของผล ควรสังเกตลักษณะ รูปร่างของเมล็ดไปพร้อมกันด้วย ส่วนประกอบของพืชสมุนไพรนั้น เราสามารถนำมาใช้ได้ทุกส่วน ตัวยาในพืช สมุนไพร นั้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น คำนึงถึงชนิดของยาว่าถูกต้องหรือไม่ ส่วนไหนของพืชที่ใช้เป็นยา ราก ลำต้น ใบ ดอก หรือผล พื้นดินที่ปลูกอากาศ การเก็บในช่วง ระยะเวลาที่เหมาะสม การ

เลือกเก็บยาอย่างถูกวิธีนั้นก็จะมผลต่อคุณภาพหรือฤทธิ์ ของยาที่จะนำมารักษาโรคด้วย เราจึงต้องมีหลักเกณฑ์ ในการเก็บสมุนไพรอย่างถูกวิธีเพื่อให้ได้ยาที่มีคุณภาพ

10. หลักการทั่วไปในการเก็บสมุนไพร ประเภทผลและเมล็ด พืชสมุนไพรบางชนิดอาจเก็บในช่วงผลยังไม่สุก เช่น ฝรั่ง เก็บผลอ่อนใช้แก้ท้องร่วง ผลแก่เต็มที่ เช่น มะม่วงต้น มะม่วงเครือ ตีปัส เมล็ดพืคทอง เมล็ดชุมเห็ดไทย เมล็ดสะแก เป็นต้น

2.5 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านผลการศึกษที่ตรงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัย พบว่ามีเอกสารงานวิจัย ดังนี้

จิรเดช อรชุน (2555) ได้ทำการศึกษาศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ของ : รูปแบบการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพ ได้ข้อค้นพบว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพมีระบบความเชื่อต่อการเกิดสมุฏฐานของโรคคือ ธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟในร่างกายเกิดภาวะการเสียสมดุลจึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการเจ็บป่วย เคราะห์กรรม และพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ระหว่างประกอบพิธีกรรม มีความเชื่อที่ผูกพันกับวิญญาณนิยม พุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กระบวนการรักษาโดยทั่วไปใช้วิธีการวินิจฉัยโดยการสอบถามอาการจากผู้ป่วย การสังเกต การจับชีพจรและการตั้งครุเพื่อเริ่มต้นพิธีกรรมบำบัดรักษาโรค ก่อนตัดสินใจมารับบริการผู้ป่วยใช้วิธีการทั้งสองคือ ไปเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลถ้าไม่หายก็จะกลับมารับการรักษากับหมอพื้นบ้าน เมื่อหายเป็นปรกติแล้วนิยมทำการส่งครุวิธีการสืบทอดของหมอพื้นบ้าน ใช้วิธีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้จากบุคคลภายนอกชุมชน การเรียนรู้จากตำรา และการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ แรงจูงใจในการสืบทอดภูมิปัญญาคือ ต้องการสืบทอดเอาไว้เพื่อรักษาคน เพราะมีความเชื่อว่าได้บุญกุศล ผู้มารับบริการส่วนใหญ่ได้รับการบอกต่อกันมาจากภายใน และภายนอกชุมชนซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่ายทางสังคม หมอพื้นบ้านไม่เรียกร้อยค่าบริการ และไม่ได้ทำเป็นอาชีพซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมของการแพทย์พื้นบ้านของ ซึ่งเป็นการดูแลสุขภาพแบบความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในชุมชนและสังคมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ครอบครัวและเครือญาติ สภาพปัญหาภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพพบว่า ขาดผู้สืบทอด ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การลดจำนวนลงของทรัพยากรป่าไม้ และความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และรูปแบบการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพชุมชนมีองค์ประกอบด้วยกัน 4 ประการคือ ผู้นำชุมชนควรมีบทบาทในการขับเคลื่อนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพต้องสนับสนุน ส่งเสริมและมีส่วนร่วมบริหารจัดการ มีการรวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพอย่างเป็นระบบ มีสถานที่เหมาะสมเพื่อจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านสุขภาพ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาด้านสุขภาพ และมีการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนและยังเป็นการอนุรักษ์

ส่งเสริม ฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านสุขภาพซึ่งจะทำให้เยาวชน และคนในชุมชนเกิดความตระหนักและหวงแหนคุณค่าทางวัฒนธรรม และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

เชษฐณรงค์ อรชุน (2561) ได้ทำการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลสมุนไพร โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาคนไทยเชื้อสายของจังหวัดจันทบุรี พบว่าแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของท้องถิ่นในการอนุรักษ์และใช้ประเพณีหลากหลายทางชีวภาพให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่นและหลักปรัชญาเศรษฐกิจเพียง แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1.ด้านการจัดการให้มีพื้นที่ปลูกสมุนไพรที่บ้าน

ในพื้นที่ตำบลจันทเขลมได้ใช้พื้นที่ป่าสาธารณะหมู่ที่ 5 ตำบลจันทเขลม อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดจันทบุรี เป็นการอนุรักษ์สมุนไพรที่บ้านและคนในชุมชนควรแบ่งหน้าที่การรักษาดูแลเมื่อสมุนไพรได้ถูกปลูกลงในพื้นที่แล้วซึ่งผู้รับผิดชอบหลัก ได้แก่ นางลำแพน ศิลาปาน ตำแหน่งประธานสภาวัฒนธรรมตำบลจันทเขลม อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดจันทบุรี และคณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาให้ผู้ใช้ได้เข้าไปปลูกทำผลประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าว ส่วนในพื้นที่ตำบลตะเคียนทองโดยใช้พื้นที่โรงเรียนวัดตะเคียนทอง (เพชรโรถิมภ์) อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดจันทบุรี มีแปลงสาธิตการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักเรียนและคนในชุมชนรับผิดชอบโดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียน

2.ด้านวัฒนธรรมและประเพณี

ในบริบททั้งสองพื้นที่ ได้แก่ ตำบลตะเคียนทองและตำบลจันทเขลม อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดจันทบุรีมีประวัติศาสตร์ชุมชนอันยาวนานโดยเฉพาะประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของซึ่งมีประเพณี วัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ได้แก่ มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การมีประเพณีกาตัก (พิธีการแต่งงานของคนสอง) ที่หาได้ยากแล้วแฉ่งไปด้วยข้อคิดเชิงปรัชญาในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าสู่การครองเรือน การมีหมอสุมุนไพรที่บ้านและสมุนไพรในพื้นที่ที่มีศักยภาพสามารถนำมาใช้ปรุงอาหาร มีอาหารพื้นบ้านของที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการป้องกันและรักษาโรคสามารถลดรายจ่าย และสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนได้ด้วย โดยเฉพาะสมุนไพรในชุมชนสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องพึ่งการแพทย์กระแสหลัก จนเกินความจำเป็นชุมชนจะสามารถที่จะนำทุนทางสังคมและวัฒนธรรมนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลงตัว ซึ่งคนในชุมชนทั้งสองพื้นที่ควรจะมีส่วนร่วมหวงแหนประเพณี วัฒนธรรมของตนนำประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชนมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทยในรัฐธรรมนูญมาตรา 60 ที่ได้กล่าวถึงบุคคลมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพรวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

เชษฐณรงค์ อรชุน (2557) ได้ทำการศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิถีวัฒนธรรมของชุมชนตำบลจันทเขลม อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัด

จันทบุรี สรุปพื้นที่สาธารณะ ชุมชนต้องการให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมของ และมีการบริหารจัดการพื้นที่ดังนี้

1. มีการคัดเลือกบุคคลผู้ที่จะเข้าไปอยู่อาศัยโดยมติของคณะกรรมการที่ได้จัดตั้งขึ้นและมีโครงสร้างการบริหารแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของอย่างเป็นระบบและให้เห็นเป็นรูปธรรม มีการติดตามผลและประเมินผลในทุก 1 ปี

2. มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในแต่ละพื้นที่ให้ชัดเจนมี 4 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ ป่าอนุรักษ์พื้นที่แปลงเกษตร ได้แก่ ปลูกสมุนไพรท้องถิ่น ปลูกข้าว ปลูกผัก พื้นที่วัฒนธรรม ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ของ บ้านของดั้งเดิมหัตถกรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและพื้นที่โฮมสเตย์สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว ตลอดจนมีการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมทั้งภายในและนอกชุมชน โดยประสานความร่วมมือจากหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างพลัง และความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

3. มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องลักษณะ เช่น การจัดการกับขยะมูลฝอยที่สามารถย่อยสลายได้ และการแยกขยะที่ไม่สามารถย่อยสลายได้เพื่อนำกลับไปใช้ได้ใหม่โดยไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในบริเวณแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของ

4. มีการประชาสัมพันธ์ทาง website ป้ายบอกเส้นทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว จัดทำเอกสารการท่องเที่ยวผ่านทางหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหรือเสียงตามสายประจำหมู่บ้านและสมาชิกในชุมชนควรมีการรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆทางด้านวัฒนธรรมเพื่อสอดคล้องกับนโยบายภาครัฐในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

นันทวัน ใจกล้าและคณะ (2549) ได้ทำการศึกษาการสืบสานภูมิปัญญาไทยใส่ใจสมุนไพรหมู่บ้านตะเคียนทอง คลองพลู กิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จันทบุรี พบว่า ภาพรวมชุมชนตะเคียนทองและคลองพลู กิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จันทบุรี ตระหนักถึงความห่วงใยในคุณค่าของป่ามากขึ้นมองเห็นประโยชน์จากการนำสมุนไพรจากป่ามาใช้พร้อมทั้งเกิดความคิดในการอนุรักษ์และสานต่อเพื่อดำรงสมุนไพรให้คงอยู่ต่อไป แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาไทยและสมุนไพรพบว่าการปลูกสมุนไพรและการเก็บรวบรวมจะเริ่มต้นที่แกนนำของที่มีวิสัยทัศน์ก่อนเพื่อสร้างต้นแบบให้แก่ชุมชนและนำสมุนไพรไปนำเสนอในงานประจำปีในวันดอกไม้บ้านของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลจันทบุรี

วันวิสา อุ่นขจร (2549) ได้ทำการศึกษาอัตลักษณ์ของในภาคตะวันออก : กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ของ ตำบลคลองพลู กิ่งอำเภอเขาฉกรรจ์ จันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงอัตลักษณ์ของชาวช่อง ตำบลคลองพลู การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของชาวช่องตำบลคลองพลู และการคงอยู่ต่อเนื่องของอัตลักษณ์ของที่ตำบลคลองพลู สรุปได้ว่า ชาวช่องคือกลุ่มชนที่อยู่บริเวณภาคตะวันออกมาเป็นเวลายาวนาน มีวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ ภาษา เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และอยู่กันแบบสันโดษ

อนเนก รักเงิน (2551) ศึกษาเรื่องชาติพันธุ์สัมพันธ์กับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของในจังหวัดจันทบุรี มีความมุ่งหมายในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางด้านชาติพันธุ์ที่ส่งผลต่อการต่อการสร้างขึ้นมาใหม่ซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นของ ภายใต้บริบทการพัฒนาของประเทศไทย และเพื่อศึกษากระบวนการรวมกลุ่มทางชาติพันธุ์ของภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ผลการวิจัยพบว่า บ้านคลองพลู เป็นท้องถิ่นที่มีกลุ่มคนที่เรียกตนเองว่า “ของ” ตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม แต่เมื่อการพัฒนาของรัฐหันมาให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่น ภายใต้กรอบคิดวัฒนธรรมชุมชน จึงเปิดโอกาสให้คนบ้านคลองพลูร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ เสกสรรความเป็นท้องถิ่นในนามที่เรียกว่า “ของ” ด้วยกระบวนการนำภาษาและวัฒนธรรมของที่สูญหายไปกลับมาหรือฟื้นฟูและประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ โดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการสร้างความแตกต่างระหว่างบ้านคลองพลูกับท้องถิ่นอื่นๆ ทำให้บ้านคลองพลู เป็นที่รู้จักกันในนามที่เรียกว่า “ชุมชนของ”

ผลกระทบจากการรื้อฟื้นความเป็นของที่เกิดขึ้น ได้กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจท้องถิ่น เพื่อต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้ก็พบว่า ความเชื่อเรื่องการมีบรรพบุรุษร่วมกัน ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ก็เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อแบ่งแยกความแตกต่างระหว่างคนของกับกลุ่มคนไทยและคนจีนในบ้านคลองพลู และเป็นการสร้างสำนึกความเป็นของที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

อิสระ ชูศรี (2544) ได้สรุปเกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง แผนที่ภาษาของถิ่นต่างๆ ในจังหวัดจันทบุรี : การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (จีไอเอส) ว่าเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นระดับความเหมือนและความต่างของภาษาของถิ่นต่างๆ ในจังหวัดจันทบุรี และการจัดทำแผนที่แสดงข้อมูลดังกล่าว โดยประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ หรือจีไอเอส นอกจากพิจารณาด้านภาษาศาสตร์แล้ว การศึกษานี้ยังพิจารณาถึงปัจจัยทางภูมิศาสตร์ เช่น ระยะทางและสิ่งกั้นขวางเพื่อแสดงภาพรวมของพื้นที่ที่มีการใช้ภาษาของ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าภาษาของในจังหวัดจันทบุรี แบ่งได้เป็น 3 ภาษาถิ่น ซึ่งต่างจากการศึกษาของมาร์ติน (Martin, 1974) ที่เคยแบ่งภาษาของออกเป็น 2 ภาษาถิ่น ของล่อและของเอิบ ผู้วิจัยเสนอว่า ภาษาถิ่น ของล่อ ตามการแบ่งของมาร์ตินนั้น ยังสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วนย่อยได้ตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เป็นภาษาถิ่นทางเหนือและใต้ของอำเภอเขาชีเมี่ยง ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของเขาสอยดาว ขณะที่ภาษา ของเอิบ นั้น ใช้พูดในเขตอำเภอโป่งน้ำร้อน ทางตะวันออกของเทือกเขา แต่ในปัจจุบันมีผู้พูดอยู่เพียงจำนวนน้อย และส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ควรจะมีการทบทวนการใช้เกณฑ์แบ่งภาษาของถิ่นตามที่ Headley (1985) เคยเสนอไว้ว่า ให้ใช้เกณฑ์การเปลี่ยนแปลงทางเสียงจากการสืบสร้างภาษาเป็ยริกดั้งเดิมในของล่อและในของเอิบ เป็นตัวกำหนดขอบเขตเพียงประการเดียว ผู้วิจัยเสนอว่าควรจะมีการแบ่งใหม่ โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางเสียงของรูปสืบสร้างด้วย กล่าวคือในภาษา

ของถิ่นเหนือ หรือ ของล่อและในภาษาของถิ่นใต้ หรือของล่อและภาษาของถิ่นตะวันออก หรือของ
เฮิบ ชื่อนำสังเกตคือ การแบ่งภาษาของอีกถิ่นหนึ่ง คือ ของล่อ นี้ได้กลายเป็นจุดเชื่อมของการ
แบ่งกลุ่มภาษาของถิ่น การแบ่งภาษาของออกเป็น 3 ถิ่นเช่นนี้ ยังสอดคล้องกับความเข้าใจของผู้พูด
ภาษาของจำนวนมาก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การประยุกต์ใช้ระบบจีไอเอสกับการจัดทำแผนที่
ภาษาถิ่นจะเป็นประโยชน์สำหรับการทำงานของนักภาษาศาสตร์ทั่วไปซึ่งต้องการเครื่องมือสำหรับ
ศึกษาการกระจายของข้อมูลทางภาษาศาสตร์ตามตำแหน่งที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

กล่าวโดยสรุป กลุ่มชาติพันธุ์ของยังคงมีภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสมุนไพรและได้นำมาใช้ดูแล
สุขภาพ ดังนั้นการสำรวจองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสมุนไพร การพัฒนาศักยภาพของชุมชน
เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดการสร้างเครือข่ายทางด้านภูมิปัญญาของชุมชน การอนุรักษ์และใช้
ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน สอดรับกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันจะนำไปสู่
การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี